

Douglas E. Streusand, *Ateşli Silahlar Çağında İslam İmparatorlukları: Osmanlılar, Safeviler, Babürlüler*, Çev. Bahar Fırat, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2013, 352 shf. ISBN 978 605-531-454-5

Osmanlı, Safevi ve Babür İmparatorluklarının askerî, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan karşılaştırmalı bir bakış açısıyla kaleme alındığı bu çalışmanın önsözünde yazar, Marshall G.S. Hodgson'ın *The Venture of İslam: Conscience and History in a World Civilization* [Türkçesi *İslam'ın Serüveni, Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*, 3 cilt, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993] başlıklı eserinden ilham aldığını ve yaklaşık 20 yıllık bir süreçte eserini tamamladığını, kitabın belirli düzeyde tarih bilgisine sahip olan okuyucu kitlesine hitap ettiğini ifade etmektedir (s. 8).

“Önsöz”, “Teşekkür” ve “Giriş” kısımlarından sonra gelen “Ortak Miras, Ortak Açmaz” adlı ilk bölümde, söz konusu üç imparatorluktan önce aynı coğrafyada kurulmuş olan devletlere kısaca değinen yazar, ayrıca incelemesine konu olan imparatorlukların tevarüs ettiği devlet geleneğine vurgu yapmış, Osmanlı, Safevi ve Babürlü imparatorluklarının temellerinin ortak bir Türk-İran mirasına dayandığını göstermeye çalışmıştır. Yazar, bu bölümde *askeri kölelik* uygulaması üzerinde de durmuş, bu kurumun Batı'daki kölelik anlayışından farklı olduğunu ve bu sistemin Müslüman devletlerde ortak bir özelliğe dönüşerek devam ettiğini ifade etmiştir (s. 30).

“Osmanlı İmparatorluğu” başlıklı ikinci bölümde, Gayrimüslimlerin Osmanlı toplum yapısında *millet* kavramıyla sınıflandırıldığını, ayrıca kendi hukuk nizamları ve yasal sistemleri olduğu özellikle vurgulanmaktadır (s.46). Çünkü yazara göre bu durum Gayrimüslimlerin Osmanlı sistemi içinde sosyal bir konuma ve refaha sahip olduklarının göstergesidir. Söz konusu bölümde dikkat çeken bir diğer husus ise Osmanlı tarihinin alışlagelmiş “kuruluş, yükselme, gerileme ve yıkılış” şeklindeki tasnifden farklı olarak beş kısımda ele alınması ve 1451-1593 arasındaki yılların *olgun imparatorluk* dönemi olarak kabul edilmesidir (s. 48). Araştırmacı, İstanbul'un fethinden sonra bölgede ortaya çıkan huzur ve adalet ortamı sebebiyle, son Bizans İmparatoru IX. Konstantin Paleologos'un yeğenleri de dâhil olmak üzere, pek çok Rum'un Müslüman olduğunu ifade etmiştir.

Osmanlıların güçlü bir imparatorluk haline gelmesini sağlayan devlet politikaları da eserde üzerinde durulan konulardandır. Douglas E. Streusand, bu kapsamda kolonizasyon ve iskânı ele almış, Osmanlı sisteminin başarısını bu uygulanan politikalarla izah etmiştir. Osmanlıları Türklük ve İslama vurgu yapmadan “Osmanlı Toplumunu” ifadesiyle adlandıran yazar (s. 122) bu tercihinin

nedenini, devletin geniş Osmanlı coğrafyasına yayılmış bulunan tüm etnik ve dinî grupları imparatorluğun güçlü çatısı altında birleştirmiş olmasıyla açıklamaktadır.

Eserin “Safevi İmparatorluğu” bölümünde yazar, bazı tarihçilerin Safevilerin *imparatorluk* kavramıyla tanımlanıp tanımlanamayacağı konusundaki görüşlerine değinerek, Osmanlı ve Babür İmparatorluklarının söz konusu devleti kendileri için rakip olarak görmelerinden dolayı, imparatorluk olarak değerlendirilmesinin uygun olacağı görüşündedir (s. 143). Ancak Osmanlılar Balkanlarda Sırp ve Bulgarları da kendilerine rakip olarak gördüler. Ama ne Sırp Prensiği ne de Bulgar Krallığı bir imparatorluktu. Osmanlıların bir devlet ile mücadelesi o devletin imparatorluk olmasından ziyade, siyasi ya da ekonomik çıkarlarının çakışıp çakışmaması ile ilgili olmalıdır. Yine yazar, Safevilerin Osmanlı ve Babürlülerden farklı olan askerî, ekonomik ve sosyal uygulamalarını örneklendirme yoluyla izaha çalışmıştır.

Yazar, dinî-siyasî bir kimlikle ortaya çıkan Safevilerin, henüz siyasî bir teşekkül haline gelmeden önceki temsilcilerinin izinden giderek, aynı dinî amaçlara yönelik bir politik anlayışa sahip olduğu görüşündedir. Eserde, Safevileri kuruluş öncesi ve kuruluş döneminde motive eden dinî motifler üzerinde durulmuş ve bu motiflerin imparatorluğun güçlendiği dönemdeki varlıklarına da yeri geldikçe dikkat çekilmiştir. Safevi Devleti'nin siyasi tarihine ilişkin arşiv kaynaklarının az olmasına karşın, araştırmacı Safevilerin diğer devletlerle olan ticarî ve siyasî ilişkilerinden yola çıkarak devletin sistemi hakkında doyurucu bilgi aktarabilmiştir. Ayrıca yer yer Safevi tarihinin çalışılmayan veya daha fazla çalışılması gereken alanlarını da belirterek konuyla ilgilenen araştırmacıların dikkatlerine sunmuştur.

“Babür İmparatorluğu” başlıklı bölümde devletin kuruluşu Timur'dan itibaren ele alınmıştır. Yazar bunu, muhtemelen, devlet yapısındaki Hindu-İran etkisine dikkat çekmek amacıyla yapmıştır. Zira kitabın ilk bölümlerinde bundan söz edilmektedir. Geleneksel tarihçilerin, Babür'ü devletin kurucusu olarak zikretmelerini yanıltıcı bulduğunu söyleyerek, devlete imparatorluk niteliği kazandıran kişinin Ekber Şah (1556-1561) olduğunu ifade etmektedir (s. 205). Sonuçta her devletin kurucusunun, kurduğu devlete imparatorluk niteliğini kazandırmadığı açıktır ve tarihte bunun pek çok örneği mevcuttur. Araştırmacı bu bölümde diğer iki bölümden farklı olarak, Babürlülerin siyasî tarihini anlattığı kısımda genel bir anlatım yerine konuları dönem dönem ve daha teferruatlı bir şekilde aktarma yoluna gitmiştir. Bunun sebebi de, büyük ihtimalle, yazarın uzmanlık alanının Babürlüler tarihi olmasıdır. Dikkat çekici bir diğer husus ise Babürlülerin, Safevilerden ziyade daha çok Osmanlılar ile kıyaslanmasıdır.

Sonuç olarak sosyal, ekonomik ve kültürel konular hakkında bilgiler vermekle beraber yazar, Osmanlı, Safevi ve Babür İmparatorluklarının siyasî ve askerî tarihi üzerine yoğunlaşmıştır. Kitabın diğer çalışmalardan ayrılan yönü ise,

farklı bölümler halinde kaleme alınan üç imparatorluğu, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alınmış olmasıdır. Bu karşılaştırma sayesinde Balkanlardan Hindistan'a kadar uzanan bir coğrafyada hükmetmiş üç imparatorlukta, farklı devlet ve toplum yapıları olmasına karşın, benzer problemlerin yaşandığı görülmektedir. Çalışmada bu üç imparatorluğun çöküş sebepleri, Batı'daki teknik gelişmeler değil kendi iç dinamikleri dikkate alınarak açıklanmıştır. Önsözde, olayları objektif şekilde değerlendirme niyetinde olduğunu belirten yazarın, buna mümkün mertebede bağlı kaldığını söyleyebiliriz.

Sevde Değer*

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD Yüksek Lisans Öğrencisi.